

СЕКЦІЯ І.
Історія та теорія держави і права,
філософія права

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА
ПРАВА В ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ**

Древаль Юрій Дмитрович,

*доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри охорони праці та техногенно-екологічної безпеки
Національного університету цивільного захисту України*

На сьогодні перед наукою державного управління постали складні завдання, що першочергово пов'язані з формуванням нової та більш демократичної системи публічної влади, спрямованої не лише на повноцінне ствердження ефективних відносин між органами державної влади, але і на повноцінне забезпечення прав і свобод людини. Відтак і державотворення має тлумачитися як процес розбудови та вдосконалення такої системи влади, яка окрім іншого і має забезпечити реалізацію прав і свобод людини.

І в цьому сенсі неоціненне значення має відводитися принципів верховенства права (*rule of law*), якому належить чільне місце в сучасних політико-правових системах та в доктринах державного будівництва. Цей принцип фіксується в більшості міжнародно-правових актів, присвячених правам і свободам людини і громадянина. Все частіше він наводиться і в національних конституціях та стає підвалиною для здійснення судочинства в багатьох країнах (див. з цього приводу зміст ст. 8 Конституції України, а також ст. 6 Кодексу адміністративного судочинства України).

У науковий обіг термін «верховенство права» увів англійський вчений і політичний діяч Д. Гаррінгтон, який у середині XVII ст. підкреслював, що він має позначати врядування у тій державі, де панує «імперія законів, а не людей» (як слушно зазначається в сучасній літературі, «гарінгтове розмежування тут практично те саме, що й розмежування, проведене Аристотелем між тиранією, персональною і свавільною, та конституційним врядуванням, згідно із законом і здійснюваним у народних інтересах з участю і за згодою підданих» [1, с. 447]). Авторство ж концепції верховенства права належить його співвітчизникові А. Дайсі, який в другій половині XIX ст. у роботі «Введення у дослідження права пов'язав зміст зазначеного поняття зі старовинним фразеологізмом: «*La ley est le plus haute inhérence que le roy ad; car par la ley, il même et toutes ses sujets sont rulés*» (Закон є найціннішою спадщиною, яку отримує король, оскільки він і всі його васали керуються законом) [2, с. 230-231].

У даному разі чітко спостерігається наявність як правовстановлюючого, так і правозастосовного аспектів реалізації такого права. Не випадково до дослідження окресленої проблематики все частіше долучаються не лише фахівці з правознавчих дисциплін, але і представники науки державного управління. Проте і на сьогодні не вщухають дискусії щодо сутності та системних ознак верховенства права, що найперше завдячує складнощам сучасного суспільно-

політичного розвитку та неоднаковому розумінні концепції політико-правового розвитку. До цього слід додати і наявність різних правових систем, в яких по-різному тлумачаться принципи конституціоналізму та писаного права. Та чи не найбільш важливою проблемою має вважатися співвідношення між формальними приписами та реальним забезпеченням прав і свобод людини.

З огляду на зазначене нагальною є необхідність уточнення критеріїв верховенства права, які вже апробовано в політико-правових системах багатьох країн і які підтримують більшість зацікавлених осіб.

За нашою оцінкою, у даному разі необхідно першочергову увагу приділити звіту Венеційській Комісії Ради Європи від 25-26 березня 2011 р., в якому зазначено, що верховенство права є основоположною цінністю, яка охоплює сукупність суто формальних та матеріальних ознак, які передбачають консенсус верховенства права і правової держави. У підрозділі звіту під назвою «Пошук чіткого розуміння» до суттєвих ознак верховенства права віднесено:

(1) законність (що окрім іншого означає те, що приписів права слід неухильного дотримуватися);

(2) юридичну визначеність (яка вимагає, щоб юридичні норми були чіткими і точними та спрямованими на забезпечення того, щоб ситуації та правовідносини залишалися передбачуваними);

(3) заборону свавілля (що передбачає недопущення ухвалення суттєво несправедливих, необґрунтованих, нерозумних чи деспотичних рішень, що є несумісним із поняттям верховенства права);

(4) доступ до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами);

(5) дотримання прав людини;

(6) заборону дискримінації та рівність перед законом [3, с. 177-181].

Проте у даному відношенні слід зосередити увагу не лише на особливостях правозастосування, але і на всій сукупності правових відносин, які існують в тому чи іншому суспільстві. Якраз у такому сенсі і на сьогодні залишається актуальним зауваження, яке ще на початку 1990-х рр. висловив Б. Гурне, щодо необхідності «розглянути проблеми державного управління під кутом зору, який би не був повністю юридичним» [4, с. 16]. До всього цього слід додати і ту обставину, що суто формальні показники не надають повної картини реального захисту прав і свобод людини. Дійсно, як підкреслює Ф. Гаск, принцип верховенства права має стати стійким елементом громадської думки і лише в такому разі можна говорити про його повноцінну реалізацію [5, с. 212].

Природно, що масштабність та особливості застосування принципу верховенства права залежать від предметної сфери конкретного державно-управлінського дослідження. У даному разі беззаперечним є те, що цей принцип має складати методологічну основу досліджень у сфері забезпечення прав і свобод людини (і як непересічна цінність, і як один з базових принципів, і водночас як засіб регулювання). Цей принцип також має якнайповніше застосовуватися у тих дослідженнях, в яких розкривається сутність та особливості реалізації організаційно-правового механізму у будь-яких сферах публічних відносин (за обов'язковим наголосом на співвідношенні природного і позитивного права, права і закону). Важливо також зосередити увагу і на особливостях розвиненості правосвідомості та правових інститутів на кожному з етапів розвитку української державності.

Отже, принцип верховенства права є визначальною ознакою сучасної соціальної і правової держави, в якій не лише проголошуються, але і реально забезпечуються права і свободи людини як найвищої соціальної цінності. Особливості ж застосування принципу верховенства права у науці державного управління мають першочергово залежати від предметної сфери конкретного наукового дослідження. Водночас не викликає сумнівів і те, що будь-які аспекти досліджень в окресленій сфері суспільних відносин у кінцевому рахунку мають ув'язуватися з повноцінним розвитком особистості як основної суспільної цінності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Себайн Джордж Г., Торсон Томас Л. Історія політичної думки / пер. з англ. Київ: Основи, 1997. 838 с.
2. Дайси А.В. Основы государственного права Англии. Введение в изучение английской конституции / перевод, доп. по 6-му англ. изданию. М.: Типография т-ва И.Д. Сытина, 1907. 707 с.
3. Верховенство права (довідь схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні 25-26 березня 2011 року). *Право України*. 2011. №10. С. 168-184.
4. Гурне Б. Державне управління / пер. з фр. Київ: Основи, 1993. 165 с.
5. Гаєк Ф.А. Конституція свободи / пер. з англ. Львів: Літопис, 2002. 556 с.

ВИДИ АКсіОМ У ПРАві В ЗАЛЕЖНОСТі ВІД ГАЛУЗЕВіОї ПРІНАЛЕЖНОСТі

Зеленко Інна Павлівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри права та правоохоронної діяльності

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Класифікація будь-якого явища підсумовує наукове дослідження, систематизує його результати, надає можливість здійснювати подальші розвідки певними методами. Все це в повному обсязі стосується класифікації у сфері права. Серед різноманіття завдань та функцій класифікації, що описуються в науковій літературі найчастіше вказується на те, що вона виступає як метод наукового пізнання та як етап наукового дослідження.

Одна із традиційних класифікацій аксіом у праві є розподіл в залежності від галузей права. Як правило, йде мова про вирізнення аксіом процесуального та матеріального права. Зазначається, що традиційно аксіоми у процесуальному праві зустрічаються частіше ніж у матеріальному. Вважається, що це обумовлено специфікою процесуального права, а не тим, що вони є більш дослідженими. У процесуальному праві приватні інтереси індивіда підлягають розгляду та захисту з боку публічної влади. Це викликає необхідність виходити із моральних норм при винесенні об'єктивного, справедливого рішення, узгодження інтересів всіх сторін. Крім того, на процесуальну форму, на відміну від матеріально правових галузей, значно менше впливають історичні, соціальні, політичні чинники. Тому кількість процесуальних норм, перевірених багатовіковою юридичною практикою, перевищує кількість аналогічних вічних матеріальних норм.